

PATRIK GREGUREC

Dragi Sjöllfure,

nadam se da su ti djeca i suprug dobro i da se grijete. Kako se već niste naviknuli na hladnoću?

Kad si mi prošloga tjedna pisao, pitao si me trebaš li potegnuti s Egilsstaðira do Gavelle na novu Penovićevu predstavu. Ja znam da si ti njegov najveći obožavatelj, a ti, molim te, znaj da mi nije lako pisati ovo pismo. Penovića ne poznajem osobno, ali gledao sam njegove predstave i dijelim tvoje mišljenje. Sve je sjajno, provokativno na inovativan način, na kraju krajeva smiješno; Penović je zaslužen proizveo svoje mjesto u hrvatskom kazalištu i šire, a to je mjesto bilo itekako potrebno. To je redatelj s dramaturškim temeljima i britkim idejama – baš kao i sam Kalman Mesarić – pa zašto mi onda nije lako? Počet ću objektivno, laganim uvodom, čisto da skužiš o čemu se radi.

Predstava je u dva dijela, bez pauze. Prvi dio je napravljen na temelju Mesarićeva dramskog teksta Pobuna Atlasa, a drugi na temelju teksta Desperateri. Počinjemo Pobunom Atlasa – u prvom dijelu predstave smo u mitološkoj priči. Radi se o sindikatu titana koji se hrane ljudskim dušama. Njima dolazi pjesnik, odnosno novinar kako bi napisao mit

o Japetu, titanu koji je predsjednik sindikata. Penovićeve intervencije u tekst su: stavljanje većeg fokusa na raspravu o kvaliteti ljudskih duša koje titani konzumiraju (oni koji se ubiju u njihovo ime najviše vrijede), na Atlasovu dramu (on više ne želi držati Zemlju na ramenima) te nadopisivanje navodnog novinara koji treba napisati mit – za kojega se ispostavi da je sam Zeus koji je došao provjeriti pripremaju li mu porobljeni titani pobunu. Mesarićev tekst završi u ciničnom tonu istine svijeta – svi su zamjenjivi i katastrofe uvijek nađu svoje profitere; dok Penovićeve adaptacija završi deus ex machina, što je zanimljiva dramaturška odluka koja odgovara tradiciji predstava koje se bave bogovima. Sjetit ćeš se, recimo, Plautova Amfitriona. Uz to, pojavljivanje Zeusa pokriva jednu od tema koja je stalna putem radiofonije u Mesarićevu tekstu, a na trenutke se izgubi u predstavi – sukob titana i bogova. Razveselit će te, Sjöllfure, kad ti kažem da mislim da su sve intervencije koje sam nabrojio – sjajne ili barem zanimljive. Manje će te razveseliti kad ti kažem da su sjajne, ali najviše u ideji, a i da je jedno razilaženje s originalnim tekstom previše odužilo nešto što smo već svi vidjeli. Mesarić u Pobuni Atlasa upisuje snažnu crtu koja se bavi radničkim pravima;

> Filip Križan foto: Mak Vejzović

kod Penovića, pak, politički dio okreće se saborskim igricama, koalicijama i ulizivanju biračima, odnosno publici. O tom oduženom razilaženju govorim i taj dio naknadno postane posebno nezanimljiv, upravo zbog Zeusa ex machina koji poništi cijelo to mukotrпно ismijavanje ulizivačkih i podlih političkih smicalica. Ne mislim da je predstava nešto izgubila prebacujući fokus s radničkih prava na sabor i predizborne govore, dapače, mislim da je ta intervencija u politički dio Pobune Atlasa logična, i to je to što mislim o tome, da je logično.

KALMAN MESARIĆ: *Kozmički žongleri*

Redatelj: IVAN PENOVIĆ

Gradsko dramsko kazalište Gavella

**Premijera: 27. listopada 2023.,
Mala Gavella**

Drugi na redu su Desperateri, uvelike kriptičniji Mesarićev tekst od Pobune Atlasa, uz koji dolazi i tom kriptizmu pripadajuća izvedba. Tu je Penović zapravo 'štrihao' sve potencijalno mizogine dijelove. Oprosti, Sjöllfure, ti se baviš nekretninama i čitanjem iz kostiju,

> Đorđe Kukuljica, Janko Rakoš foto: Mak Vejzović

pa to da je 'štrihao', znači da je te dije-
love teksta izbacio iz predstave. Budući
da se u Mesarićevu tekstu, prema jednoj
od prvih didaskalija, sve događa u Azilu
u mozgu Ženomrscu Glavnog, možda je
to bila i pametna odluka, iako Mesarićev
tekst nije mizogin, nego se zapravo radi o
kritičkom analiziranju činjenice postojanja
muške osobe koja mrzi žensku osobu.
Preduhitrit ću te, da, i dalje je sumnjivo,
ali očito je da se u Desperaterima mladi
Mesarić posvađao sam sa sobom, s kaza-
lištem, s konceptom autora i vjerojatno
s jednom određenom djevojkom koja ga

je, čini se, odbila u romantičnom smislu
i koja je imala svoje ime, ali je završila
u tekstu kao općenito žene. Ono što je
Penović ostavio u adaptaciji su tri lika
bez imena koji ne znaju ni tko su ni što su
ni gdje se nalaze, ali znaju da su proizvod
autora koji im kroji sudbinu. Njihova je
sudbina u predstavi da imaju filozofske
uvide i poetske pasaže o sebi, o autoru
i o nedostižnom Suncu – sve dok ih u
tome ne prekine ženski lik koji je poslao
autor. Time i drugi dio predstave, odno-
sno cijela predstava, završava kao i prvi
dio, putem mehanizma deus ex machina.

> Marko Petrić, Barbara Nola foto: Mak Vejzović

Dragi moj Sjöllfure, ja sam podvojena ličnost. Ja sam dr. Jekyll i mr. Hyde. Da sam u Pobuni Atlasa, bio bih i titan i bog. Desperateri ne znaju tko su i što su, a ja znam da sam dvoje. Ja sam i pisac i kritičar. Do sada mi je bilo lako suočiti se s time, opravdavam si svoje dvije glave time što sam ja pisac i da je u redu da riječima zaradim novac. Uostalom, pa nisam jedini, prije mene su to radili mnogi: Molière, Goethe, Poe, Baudelaire, Flaubert, Matoš, Ujević, Krleža, Marinković, Eliot, Brecht, Stein, Pessoa, Oates, Oscar Wilde, da ne nabrajam dalje. I katkad

mislim da su te moje dvije glave koje se sukobljavaju možda jedna velika, dobra glava koja zapravo nije u sukobu. No kad je predstava, ulično rečeno, loša, sve to pada u vodu. Neću ti se previše ispričavati, jer ti znaš da kritičar nije puka karikatura suca¹ nego postoji da ponudi refleksiju na umjetničko djelo. Svejedno, imam empatiju prema autorima jer znam koliko je teško napraviti suvislu predstavu, ali

¹ Sjöllfure, više o tome pročitaj u: Nataša Govedić, *Oscar Wilde izlazi iz zatvora ili vaša omiljena umjetnost zove se kritika*; Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 2022.

opet zbog navodno objektivne pozicije kritičara ili radije – analitičara, imam dužnost reći onako kako jest, barem onako kako jest za mene u kontekstu svih stvari, danas. Kozmički žongleri igraju u gradskom kazalištu, u institucionalnom kazalištu, Sjöllfure, zar nije tako da ćemo predstavu u institucionalnom kazalištu ipak mjeriti drugačijim metrom od predstave na nezavisnoj sceni? Zbog toga što su produkcijski uvjeti mnogo bolji, pa to je jasno i vrapcima. I postoji ansambl. Ansambl glumica i glumaca koji samo to rade, zamisli, prijatelju moj, bave se samo glumom i ne moraju raditi poslove sa strane kako bi preživjeli. Dakle, glumice i glumci u ansamblima kazališta su potpuno posvećeni glumačkoj umjetnosti. Jelda?

Dvojicu iskusnih glumaca jedva se razumjelo, činilo se kao da je, čim jedan od njih počne nešto govoriti, njegova misao već na kraju rečenice, a usta i glas šprinjaju za misli koja ih nestrpljivo čeka na kraju još neizrečene rečenice, i tako iz replike u repliku. Imao sam dojam da su u grupnim scenama svaki od njih dvojice pojedinačno – sami na sceni. U prvom dijelu predstave, Pobuni Atlasa, najzanimljiviji je Filip Križan. Potpuno prisutan, predstava živi kad je on u središtu scene. A Penović mu u svojoj adaptaciji daje mnogo više prostora nego što je Mesarić za Atlasa pripremio, što je sjajna odluka redatelja i autora adaptacije. Domagoj Janković, jedini glumac koji nije u ansamblu Gavelle i kojega ti, Sjöllfure, isto jako voliš, stavlja na lice svoju, kako ti kažeš – šarmersku masku

– i ne skida je tijekom cijele predstave. To dobro funkcionira kad igra Prometeja u prvom dijelu, no drugi dio predstave, onaj u većoj mjeri antidramski od prvog, ipak zahtijeva drugačiji modus izvedbe. Natalija Đorđević je, kao i Filip Križan, potpuno predana svojoj ulozi, odnosno ulogama. Bez zadržske i s nekoliko neočekivanih glumačkih odluka, najbolja je u svojim scenama. Đorđe Kukuljica pojavljuje se samo u prvom dijelu i glumi novinara/Zeusa. Dosljedno glumi novinara s figom u džepu, a bolji je u poziciji autoriteta, kad se otkriva kao Zeus.

Ono što bi ti se vjerojatno svidjelo su scenografija i kostimografija, koje podsjećaju na tvoj omiljeni hrvatski film – Carevo novo ruho Ante Babaje. A ono što će ti se sigurno svidjeti je specijalni efekt kakav si možda mogao vidjeti kod sebe na Islandu, ali kod nas u Hrvatskoj, u kazalištu, ne baš – razbijanje Zemlje na dijelove. Na kraju Pobune Atlasa, Atlasu prekupi i uništi Zemlju. Čini se da suradništvo scenografa Filipa Triplata, koji je uz Karla Mrkšu i autor glazbe, autora videa Ivana Lušičića Liika, oblikovatelja svjetla Zdravka Stolnika, Ivone Đogić Đurić iz Crtaona Studija, zadužene za vizualni identitet predstave, s redateljem Ivanom Penovićem najbolje funkcionira kad im se uloge preklapaju – u tom specijalnom efektu. Također, dramaturški je zanimljiv poredak dijelova predstave: u Mesarićevoj knjizi Kozmički žongleri koja sadrži tekstove prema kojima je rađena predstava, Desperateri su kronološki stavljeni prije Pobune Atlasa. No dramaturška je poslastica da nakon uni-

> Domagoj Janković, Enes Vejzović, Filip Križan foto: Mak Vejzović

štenja Zemlje dolazi antikazališni prizor Desperateri koji atmosferom odgovara postapokaliptičnom Ničemu, praznom papiru koji se, tkozna koji put, prvi put puni.

Gledao sam izvedbu na Bobijevim danima smijeha. To je festival komedija u čast glumcu Josipu Bobiju Marottiju. Prijatelju, ne znam jesi li čuo za njega – on ti je bio naširoko poštovani glumac koji je, između ostalog, bio član Glumačke družine Histrion, profesor glume na Akademiji, a bio je i jedan od osnivača Kazališta Gavella. Njemu u čast Histrioni organiziraju festival komedije, u povodu kojega Kozmički žongleri igraju u Gavelli.

Na toj izvedbi – dakle u povodu festivala komedije – u publici je bila tišina koja je bliža stanju čitanja kakvog filozofskog djela nego bivanju publikom za vrijeme komedije. No možda je i pomalo nesretna okolnost kontekstualnog izbora Žonglera za predstavu kojom će Gavella ponuditi svoju komediju za Bobijeve dane. Moj Sjöllfure, pa ta predstava nije komedija! Tekstove Pobuna Atlasa i Desperateri, kao i njima odgovarajuće adaptacije u predstavi Kozmički žongleri, najbolje je kategorizirati kao kazališni ekspresionizam. Ali to nije ni ekspresionizam! Mislim – jest ekspresionizam, ali nije zapravo. Sjöllfure. Moram uzeti predah. Idem se prošetati ili provozati na biciklu.

A onda ću ti reći još o predstavi, i o tekstu, i zašto to nije komedija nego ekspresionizam, a nije ni ekspresionizam, nego nešto treće. A to treće ima veze s mojom podvojenom ulogom u svijetu i ne znam kako bih to nazvao. Zato, predah.

Mislio sam da ću se prošetati, ali ipak sam otišao plivati. Nikad te nisam pitao, plivaš li ti u Atlantskom oceanu? Moj prijatelj, nije istina da me ne zanima plivaš li ispod leda, ali očito je da samo odgađam stvari. Možda tamo više i nema leda. Sjöllfure, je li se sve već otopilo? Uglavnom, evo, da ti kažem, da ti priznam: ja nisam znao tko je Kalman Mesarić do ove predstave. A čini se da ni pola Zagreba nije znalo, jer se nigdje, osim u knjižnicama na samoj periferiji, od premijere u Gavelli nije mogla naći slobodna knjiga u kojoj su tekstovi Pobuna Atlasa i Desperateri. Svejedno, dokopao sam se knjige s periferije. Nisam plivao do tamo, ovaj put sam vozio bicikl. Bilo je čak i zanimljivo, prvi put sam ušao u tu knjižnicu. Kad si ti posljednji put prvi put ušao u neku knjižnicu? Hoću reći, Penovićeve popularnost i otvorenje Gavelle podigli su duh Kalmana Mesarića i puhнули ga da ponovno bruji kazalištem kroz ljude. Mislim da je to plemenita posljedica ove predstave, koja ne smije proći zanemareno. Kalman Mesarić je bio dramaturg, redatelj i pisac, koji se, kao i mnogi drugi, nakon ekspresionističkog pisanja okrenuo onome što ti zoveš normalno kazalište, uglavnom komedijama koje se bave zagrebačkim društvenim životom. Upravo dramski tekstovi u knjizi Kozmički žongleri bit će oni prvi tekstovi Kalmana Mesarića, oni koji

bi pripadali kategoriji ekspresionizma. Iako finalni proizvod takvog pisanja pripada analitičko-teorijskoj kategoriji koju nazivamo ekspresionizam, ja, kako sam već najavio, ne mislim da se tu radi o ekspresionizmu. Ono što se meni čini da tekstovi Pobuna Atlasa i Desperateri jesu – je nešto što mi je s pozicije pisca, kao što je i većini pisaca, vrlo blisko. Knjiga Kozmički žongleri izišla je 1925. godine, kad je Kalmanu Mesariću bilo 25 godina. I u njoj se nalaze dramski tekstovi u kojima možemo svjedočiti mladom piscu u rađanju. Čahura, prije nego što iz nje izađe leptir ili gepard. Iz svog iskustva, i iz iskustva studiranja na Odsjeku dramaturgije, primijetio sam da je većina mojih kolegica i kolega, i ja s njima, u početku svojega pisanja poprilično eksperimentalna. Nakon što saznamo za neko pravilo ili da je nešto ustaljeno u kazalištu, pokušamo napraviti nešto čime ćemo pokazati da znamo za pravila, ali da ima i drugi način kojim možemo misliti kazalište. Taj drugi način često će biti početak razvoja takozvanog našeg glasa i ti tekstovi najčešće prođu nezamijećeno, tretirani su kao vježbe, a ako smo hrabri, onda budu čitani na festivalu koncertnog čitanja studenata dramaturgije DeSADU. (Ne moram ti puno pričati o DeSADU, pa ti si svake godine u publici.) Ponekad se ti tekstovi izvedu kao predstave i izvan studentskog okružja. Ili izađu u tiskanom izdanju. U slučaju, recimo, Miroslava Krleže, postanu važnim dijelom njegove dramske ostavštine. Čini mi se da su Mesarićevi Kozmički žongleri upravo takve vrste tekstova, u kojima se događa istraživanje vlastitoga pisanja

spisateljice ili pisca. To istraživanje je autoreferencijalno i fragmentarno, groteskno, apsurdno i ekspresionističko, pa se, kako ti to već znaš, a kako sam ja već i napisao, takvi tekstovi mogu redovito naći na festivalu DeSADU. (Sjöllfure, moram priznati da mi je lakše ovdje pisati o osobnom iskustvu, ne znam kako ću s kritikom...) Što se tiče moje podvojenosti: iz perspektive kritičara, Kozmički žongleri su ekspresionizam; iz perspektive pisca, ti su tekstovi iskričava čahura, ideja samog pisanja koja se probija u materijalni svijet pred našim očima. Samim time, osim kao kuriozitet za sladokusce, odnosno druge dramatičarke i dramatičare i eventualno kojega povjesničara, takvi tekstovi rijetko mogu ponuditi publici zadovoljavajuće iskustvo gledanja kazališne predstave. Činjenica da je danas puki život ono što je 1925. bio ekspresionizam, ne pomaže Kozmičkim žonglerima. To ti je, Sjöllfure, kao da tebi netko pošalje snimku Aurore borealis, a ti u svakoj šetnji imaš prave plešuće valove šarenog svjetla koji obavijaju noć. (Je li istina da se s Islanda najbolje vidi Aurora borealis?)

To ti je to, prijatelju. Ovako kad pišem, Kozmički žongleri se čine kao zapravo dosta dobra predstava. I jest predstava s dobrim idejama i točnim dramaturškim rješenjima, kojih ima puno. Ali ako smo u publici, dojam je drugačiji, i čini se kao da predstava ima figu u džepu, a to nije ona figa koja se za trajanja cijele predstave očituje na van, na ono što vidimo: autoreferencijalnost i igranje pravilima kazališta. Oprosti, kod nas, kad kažemo

da netko ima figu u džepu, mislimo da je neiskren. Uostalom, publika već zna da kazalište nema pravila. Kozmički žongleri je predstava koja na to upućuje, ali ništa ne radi s time. Netko ti šalje fotku Aurore borealis, je 'l.

Pa, ako nema Aurore kod tebe trenutno na nebu, ili želiš vidjeti fotku, slobodno dođi, naši aerodromi su prazni, nema dugih čekanja. Barem da upoznaš još naše kulture, da vidiš nešto na temelju tekstova Kalmana Mesarića, nešto što gotovo sto godina nije igralo u Hrvatskoj. I naravno, da popijemo kavu.

Pozdravi muža i djecu, i naravno staru Ingibjörg, ona me uvijek nasmije. Oprosti ako je pismo kraće nego što si očekivao, ali toliko od mene, moj prijatelju, sada stvarno moram ići pisati tu kritiku.

Tvoj,

Patrik

Umjesto kritičkog teksta o predstavi *Kozmički žongleri*, izvedenoj u Kazalištu Gavella prema dramskim tekstovima Kalmana Mesarića, u režiji Ivana Penovića, objavljujemo privatno pismo autora ovoga teksta njegovu prijatelju Sjöllfuru Steinssonu, islandskom nekretninskom mogulu, pjesniku i okultistu.

Uredništvo časopisa Kazalište
